

Роля на протеин-киназа С В развитието на микро- и макроваскуларни диабетни усложнения

Д-р Силвия Пашкунова,¹ доц. Валентин Иванов,³ доц. Алексей Савов²

¹Клиника по ендокринология, ВМА

²ДНК-анализ към Националната генетична лаборатория към СБАЛАГ „Майчин дом“

³Катедра по ендокринология и пулмология, ВМА

Много диабетни усложнения се свързват с увеличената експресия на протеин-киназа С (PKC). Такива например са промени в кръвния ток, задебеляване на базалната мембрана, екстрацелуларна матриксна експанзия, нарушен васкуларен пермеабилитет, ангиогенеза, алтернатива на клетъчния растеж и ензимно активиране на Na-K АТР-аза, сРЛА2 и МАП-киназа.

Алтернации на кръвния поток при диабетци

Една от най-характерните черти, появяващи се рано в хода на диабета, са хемодинамичните промени, като промяната в кръвотока и съдовия контрактилитет. Хемодинамичните алтернации се срещат в много тъкани – бъбреци, ретина, кожа, артерии и нерви.

Увеличаването на гломерулната филтрация и последващото увеличение на реналния кръвоток са усложнения в резултат от намаляването на прегломерулното артериално съпротивление, водещо до хронична елевация на гломерулното филтрационно налягане, което може да доведе до прогресия на диабета.¹⁻³

PKC може да промени функцията на някои ендотелни фактори в бъбрека. Например, гломерулните простагландини E_2 , I_2 , а $\Phi_{2\alpha}$ се уве-

личават 2 седмици след изязата на диабета.⁴⁻⁵ Тази елевация води до увеличено освобождаване на арахидоновата киселина в мезангиални култури при хипергликемия.⁶ PKC играе важна роля в регулацията на арахидоновата киселина. При диабетци се увеличава регулацията на арахидоновата киселина от цитолитични ензими при условия на хипергликемия. Глюкозоиндуцираното увеличение на простагландиновия синтез и арахидоновата киселина, освободени от мезангиалните клетки, се протектират от общи инхибитори на PKC – Н-7-стауреспорин⁷⁻⁸ и бета-селективния инхибитор, рубоксистаурин.

И елевацията, и намалението на вазодилататорния NO (азотен оксид) се свързва с промените в кръвния ток и контрактилитет, водещи до гломерулна хиперфилтрация.⁹⁻¹⁰ Ролята на PKC в реналната азотна продукция се предполага, докато общите PKC инхибитори, Н-7 или стауреспорин намаляват цитокин-индуцираната продукция на NO чрез eNOS под влияние на високите глюкозни нива.¹⁰ Производството на NO и цикличен гуанозинмонофосфат са намалени в гломерулите на плъхове-диабетици и PKC-инхибиторите възстановяват отговора на нормалния cGMP.¹¹⁻¹³ Тази вероятно глюкозоиндуцирана PKC-активация

може да регулира реналната хемодинамика от увеличаването или редуцирането на NO-продукцията, зависима от типа клетки, които се изследват.

PKC може да намали ретиналния кръвоток при диабет с малка продължителност – по-малко от 10 години.¹⁴⁻¹⁷ След 10 години от изязата на диабета кръвотокът в ретината следва да бъде непроменен или дори увеличен.¹⁸ Аномалии в ретиналния кръвоток и развитието на ретинална исхемия могат да доведат до съдова дисфункция от увеличен съдов пермеабилитет, стеснен капиларен диаметър, нарушен васкуларен тонус и увеличена микроаневризмална област. Исхемията води до увеличение на експресията на растежните фактори на ангиогенезата, такива като съдовия ендотелен растежен фактор (VEGF), водещи до макуларен едем и пролиферативна ретинопатия.¹⁹

Ролята на PKC-активацията, освен редуция на кръвния ток, води и до редица други събития. Инжектирането на форболов естер – основният PKC-активатор, може да редуцира кръвотока. PKC-инхибиторите могат да нормализират ретиналния кръвен ток при опитни животни и пациенти. Един от пътищата, по които активацията на PKC може да намали ретиналния

кръвоток, е чрез увеличаване на ендотелните растежни фактори като ендотелин-1.²⁰ Експресията на ET-1 е увеличена в ретината, реналните гломерули и сърцето.^{21, 22}

Предполага се, че хипергликемията, индуцираща исхемия, играе роля в развитието на диабетната полиневропатия, докато вазодилаторите, които увеличават кръвотока по нервите, доказват нервната функция при родственици.²³ Ролята на РКС-активацията при диабетната невропатия не е ясна, като се предполага, че ФИ (фосфатидилинозитол), промяната и намаляването на нивата на ДАГ са причина за редуцията на активността на РКС в периферните нерви. Намалената РКС-активност може да редуцира фосфолирирането на Na-K-АТФ-аза, водещо до намаляване на нервната проводимост и регенерация.²⁴ Предполага се, че РКС влияе на диабетната невропатия по невровакуларен механизъм.

Най-сигнификантните структурни промени на васкуларния и реналния мезангиум са задебеляването на капилярната базална мембрана и матриксната експанзия.²⁶ Тези промени се реализират чрез увреждането на васкуларния пермеабилитет, клетъчна адхезия, пролиферация, диференциация и генна експресия.²⁶

Между всички експресията на трансформиращия фактор бета-1 и тъканно свързващия играят ключова роля в развитието на задебеляването на базалната мембрана и увеличаването на екстрацелуларния матрикс (ЕСМ) при диабетници. И двата фактора са известни като регулатори на акумулацията на ЕСМ и стимулират продукцията на матриксни компоненти, като колаген 4, фибронектин и ламинин в мезангиални клетъчни култури и гломерулни епителни клетки.^{27, 28} Транскрипционните фактори c-fos и c-jun се индуцират от РКС. Увеличението на мДНК-експресията на c-fos и c-jun протонкогени са описани във високи нива в мезангиални клетъчни култури при високи глюкозни нива.²⁹⁻³²

РКС-активацията може директно да увеличи пермеабилитета на макромолекулите³³⁻³⁶ през ендотелните или епителните бариери от фосфолирирането на цитоскелетните протеини³⁷⁻⁴¹ или чрез регулиране на експресията и активността на различни растежни фактори.⁴²⁻⁴³ РКС-активацията има отношение към фосфолирирането на цитоскелетните протеини калдесмон, виментин, талин и винкулин.^{37, 38, 41} Форболовите естери могат да индуцират бърза редистрибуция на актин и виментин в цитоскелета.³⁹ Свърхекспресията на РКС-бета₁ в човешките дермални микроваскуларни ендотелни клетки увеличава форбол-естерните индуцирани ефекти за увеличаване на пермеабилитета за албумин.⁴⁴ РКС-инхибиторите имат афинитет за глюкозо-индуцираната пропускливост за албумина, с определена критична роля на РКС в активацията и регулирането на ендотелната бариерна функция.³⁶ Нови проучвания сочат, че повишените глюкозни нива увеличават съдовата пропускливост чрез активиране на РКС-алфа,⁴⁵ докато увеличаването на клетъчния пермеабилитет може да се възпре от употребата на намаляващи чувствителността олигонуклеотиди срещу РКС-алфа. Това показва, че РКС-активацията при условия на хипергликемия намалява ендотелните бариерни функции *in vitro*, вероятно инхибирайки някои изоформи, зависими от изследваните тъкани.

Регулирането на експресията и активацията на различни растежни фактори от РКС⁴²⁻⁴³ може също да увеличи капилярния пермеабилитет. Елевацията на васкуларния растежен фактор и васкуларен фактор на пропускливостта са увеличени в ретината на диабетници, което имплицира в неовакуларизация при пролиферативната диабетна ретинопатия.⁴³ Тези растежни фактори и по-скоро техният митогенен и

пермеабилитетен ефект се извършват в ендотелните клетки от активирането на няколко изоформи под индукцията на фосфолирирането на тирозина от РКС-гама.⁴⁶

Na-K-АТФ-аза е компонент на електролитната помпа и е ключова за клетъчния контрактилитет, растеж и диференциация.⁴⁷ Ефектите ѝ са намалени във васкуларната и нервната тъкан при диабетници.⁴⁸⁻⁵⁰ Инхибицията на Na-K-АТФ-аза от хипергликемията е отговорна за активирането на РКС и увеличението на цитозолната фосфолипаза А2.⁵¹ Кси и колеги доказаха, че инхибирането на РКС може да превантира намаляването на Na-K-АТФ-аза във васкуларните гладкомускулни клетки при хипергликемия. Така активирането на различните изоформи на РКС може също да активира или инхибира Na-K-АТФ-аза.⁵¹ Специфичните инхибитори на РКС предпазват от редуцията на Na-K-АТФ-аза, индуцирана при повишаване на глюкозните нива между 5–20 mmol/l.⁵¹ В контраст, активността на РКС нормализира Na-K-АТФ-азна активност в периферните нерви.

Заклучение

РКС-активацията играе ключова роля при много заболявания от възпалителен и онкологичен произход, както и при диабетните съдови усложнения. Инхибицията ѝ, особено на изоформата бета_{1,2}, води до нормализирането на много васкуларни абнормности в различни тъкани. Много клинични проучвания демонстрират ефекта от приложението на РКС-инхибитори, нормализиращи ендотелната дисфункция, бъбречната гломерула филтрация и предпазва от загуба на зрение. Това са новите терапевтични средства, които могат да забавят или спрат прогресията на диабетните съдови усложнения.

Литература

1. Christiansen JS, Gammelgaard J, Fradsen M, Parving HH. Increased kidney size, glomerular filtration rate and renal plasma flow in short-term insulin dependent diabetes. *Diabetologia* 1981; 20:451–6.

Пълната библиографска справка е на разположение в издателството и може да бъде представена при поискване.